

Rahvastipendium 2 – turvavõrk või helikopterid?

Ilmunud: Eesti Ekspress 08.07.2015

Kujutage Eestit korraks ette riigina, mis maksaks iga kodaniku pangakontole 1000 eurot kuus. Just nimelt iga kodaniku, vastsündinust raugani, kerjusest pankurini. See oleks teile riigi poolt garanteeritud eluaegne rahvastipendium, ühtaegu nii miinimumpalk kui maksuvaba miinimum. Raha, mida ei saaks teilt võtta ükski võlanõudja ega kohtutäitur. Vaesus oleks selles riigis tundmatu mõiste. Sotsialistlik utoopia, eks ole? Lihtne rehkendus ütleb, et Eestis maksaks see riigieelarvele umbes 16 miljardit eurot aastas. Meie tänane eelarve on 8,5 miljardi kandis. Riiki ei saa ka kaitseta ja õpetajaid palgata jätta.

Ometi on see maailmas praegu tõusev idee. Sotsialistide suunalt sisaldub see näiteks kreeklaste Syriza liikumise majandusprogrammis. Ent selle üle arutatakse ka Cato instituudis Washingtonis ja Silicon Valley ülikaste seltskonnas. Viimaseid on sotsideks kuidagi imelik pidada. Sestap jäta riigieelarve hetkeks kõrvale ja vaataks, millega tegu.

Kui Eestis selline süsteem kehtestuks, oleks riiki üsna raske ära tunda. Selles riigis poleks meil enam tarvis toimetuleku-, lapse- ega lõputut hulka muid sotsiaaltoetusi. Samuti poleks tarvis vanaduspensione (mille kassa juba praegu miinuses on). Vaja poleks töötukindlustust ega vanemahüvitist (on see sündivust tõstnud?). Vaja poleks õppe-, doktorandi- ja muid haridustoetusi. Vaja poleks kultuuriinimeste loometoetust ega kaitseväge ajateenijatoetust (kui suur on antud kaitsekulu heidutusvõime?). Enamgi veel, tarvis ei läheks ka riigimasinat kõigi nende toetuste haldamiseks. Rahvastipendiumi maksmisega saaks hakkama lihtne arvutiprogramm. Ja mine tea, ehk võiks selle tulekul likvideerida veel muidki ühiskonna valupunkte. Näiteks alimendid ja autoritasud, mille saajatel maksjatega pidevalt jamasid on.

Idee olemuse mõistmiseks pakub Eesti oludes hea pidepunkti käimasolev puuetega inimeste tööhõivereform. Nimelt on rahvastipendiumi alusloogika selle absoluutne vastand. Tööhõivereformi eesmärgiks on läheneda igale inimesele individuaalselt, hinnata tema võimet olla ühiskonnas aktiivne ja aidata tal leida võimalusi tööturul. Reformi käigus peaksid kaduma senised töövõimetuspensionid. Neid on võrreldud helikopterilt raha laotamisega ja eks nad ole riigile tõesti koormaks kujunenud. Asemele peaks tulema inimese vajadustest lähtuvad personaalsed toetuspaketid. See on tõeliselt üllas eesmärk! Ent see on ka väga eba praktiline. Igaüks teab, et rätsepaülikond on kallim kui tehase oma. Endise rõivatöösturina mäletan, et eksisteerib ka kolmas variant – püüda rätsepaülikondi toota tehases. See on röögatult kallis lõbu. Tehase käivituskulud on väga suured ja mastaabiefekt kaob. Samuti hakkab keerukas süsteem peagi tootma jaburusi. Konveieril sattuvad varrukad, kraed ja nõöbid valel ajal valesse kohta. Ja rätsepaülikonna asemel on siis tulemuseks midagi veidrat, mis kellelegi selga ei sünni. Helikopterilt raha laotamise asemel üritatakse meil justkui valmistada igale abivajajale oma helikopterit. Ent abivajajad ei oota meilt helikoptereid, nad ootavad abi.

Tööhõivereformi vastandina puudub rahvastipendiumi ideestikis igasugune individuaalsus. See on otsekui solidaarsus kuubis – kõigile võrdselt. Sõltumata inimese soost, vanusest, rikkusest, töötamisest, õppimisest ega ühestki muust välisest tunnusest. Süsteemi mõte on luua ühiskonnas midagi tsirkuseakrobaatide poolt kasutatava turvavõrgu sarnast, mis kõik kukkujad teatud kõrguselt kinni püüab. Sõnum on lihtne: kedagi ei jäeta maha, enam allapoole kukkuda ei saa. Kuid vabale ühiskonnale kohaselt on turvavõrgust ülespoole ronimine siin taaskord inimese enda, mitte riigi teha. See ei tähenda sugugi, et ronima peab üksi. Pere- ja kogukond pole ju kuhugi kadumas, nagu heategevus ega Euroopa projektirahadki.

Aga kui riik annab inimestele nii palju raha, siis ei viitsi ju keegi enam tööd teha? Vastupidi, apaatsusele suunab meid just praegune süsteem. Näiteks 800 euro suuruse abiraha pealt 1000 euroga tööle minna pole erilist mõtet. Sissetulek suureneb kahesaja euro võrra, kuid tööd tuleb teha tuhande eest. Rahvastipendiumi puhul see nii ei oleks. Samuti pole töötamise põhjus ainult

rahas. Vanad inimesed ütlevad ikka, et käsi rüppe lasta ei tohi – siis polevat elupäevi enam kauaks antud.

Ka majanduse seisukohalt avaks see meile täiesti uusi väljavaateid. Esiteks soodustaks lisanduv ostujõud otseselt majanduskasvu. Teiseks, paljusid töid tehakse rohkem kutsumuse kui palga pärast. Rahvastipendium võimaldaks heategijatel keskenduda aitamisele, loojatel loomisele ja äriimeestel ärile.

Kolmas, varjatum ja mastaapsem majanduskasvu allikas oleks käitumisökonomiline. Nimelt ei ole teie rahakotis olevad eurod sugugi võrdse väärtusega. Kartus kaotada viimast eurot päsib inimest enam, kui kartus kaotada esimest miljonit. Rahvastipendiumi turvavõrk elimineeriks just selle riski – viimased tuhat eurot kuus jäävad teile alati alles. Näite, kuidas selline riskijuhtimine majandust mõjutada võib, leiame ajaloost. Keskaja lõpus polnud Euroopa arengutase muust maailmast (näit. Hiinast või Jaapanist) eriti eespool. Ometi kulgesid järgnenud sajandid just eurooplaste domineerimise all. Selle arengu juured peituvad esmapilgul üsna märkamatus sotsiaalses innovatsioonis. Nimelt, piiratud vastutusega äriühingu leiutamises, mis kaupmeeste isikliku vara laenuandjate haardeulatusest välja jättis. Merendus oli tollal väga riskantne majandusharu ja nüüd ei pidanud nad iga laeva juures enam oma laste tulevikuga riskima. Tagasivaates mõjus see inglastele ja hollandlastele otsekui kauakestva adrenaliinisüstina. Eurooplasi eristaski toona muust maailmast nende ettevõtlikkus. Kõik muu rajanes juba sellel. Minu meelest on siin, mille üle mõtiskleda, kui me Eesti majanduskasvu taas kivi tagant välja tahame saada.

Samuti tulenevad siit põhjused, miks riik peaks rahvastipendiumi maksma just nimelt kõigile, ka rikastele. Esiteks, ka nemad kuuluvad siin „meie“ hulka. Teiseks, just nemad peaksid seda süsteemi ju rahastama ja toimivust omal nahal tunnetama. Kõrgelt kukkumine ongi valusam. Professionaalne akrobaat ei lähe lae alla uusi rekordeid püüdma, kui ta pole veendunud, et turvavõrk on aukudeta ja peab.

Ent hüva, tulgem nüüd jalgadega maa peale ja riigieelarve juurde tagasi. Kuutteist miljardit meil ju endiselt pole. Laias laastus jätkuks Eesti riigieelarvest kõikide ellootletud kulude ärajätmisel praegu raha umbes 200-300 euro suuruse rahvastipendiumi jaoks. Täna vanaduspensionist madalamal tasemel poleks see ilmselt veel töökõlbulik lahendus. Teisalt, seemneks on see väga suur raha ja ma ei arva, et selle kasvatamine ka päriselt võimatu oleks. Eks sotsiaalsüsteemiga sarnaselt ole ka maksusüsteem meil ju 20. sajandisse kinni jäänud. Ent see on eraldi teema ja maksude tulevikust kirjutan ehk kunagi järgmine kord.

Kui aga lõpetuseks helikopterite ja turvavõrgu dilemma juurde naasta, siis suurte põldude puhul võibki õhust väetamine olla kõige mõistlikum lahendus. Juba 25 aastat on meie sotsiaalsüsteemi kandvaks ideeks olnud, et hädasolijale tuleb ulatada õng, mitte kala. Õnged lähevad meil tõesti üha uhkemaks ja õngetootjatele on need olnud head ajad. Ent kodutute arvu vähenemist Tallinna tänavatel vähemalt minu silmad ei seleta. Äkki ikkagi prooviks vahelduseks kalaga?

Guido Viik